

ADALÉKOK BÉKÉS MEGYE KISTÉRSÉGEINEK FEJLŐDÉSÉHEZ A 90-ES ÉVEK MÁSODIK FELÉBEN

Nagy Zoltán, Péter Zsolt

egyetemi adjunktus, egyetemi tanársegéd

Miskolci Egyetem, Miskolci Egyetem Regionális

Gazdaságtan Tanszék, Regionális Gazdaságtan Tanszék

A rendszerváltást követően Magyarországon érezhető gazdasági és társadalmi változások az ország térszerkezetére is jelentős hatást gyakoroltak. A globális versenyben résztvevő városok és régiók mellett a kistérségek is fontos szerephez jutottak.

Az átalakulás részeként a magyar vidék, ezen belül sok un. statisztikai kistérség különösen nehéz helyzetbe került. A regionális, ill. megyei elemzések a főváros-vidék, továbbá az ország nyugati és keleti fele közötti különbségét mutatják. A kistérségek vizsgálatakor sokkal differenciáltabb képet kapunk [2]. A jelenleg hatályos kistérségi rendszert 150 un. statisztikai kistérség alkotja, amelyek vizsgálatánál Budapest adataival nem számoltunk. Vizsgálatunk célja a megyék és a kistérségek öt mutató szerinti rangsorának összeállítása volt. Különös figyelmet fordítottunk Békés megye helyzetének elemzésére, ill. a megye kistérségeinek értékelésére a 90-es évek végén, az esetleges elmozdulások kimutatására.

Vizsgálatunk orientációs következtetések levonására alkalmas, azzal, hogy az eddigi kistérségi vizsgálatok [2],[1] adataihoz hasonló eredmény született. Így szomorú kép rajzolódik ki a megye és kistérségei számára. A fejlődés, vagy némely mutató alapján látható fejlett állapot mindenképpen csak szigetszerű. Faluvégi [2] kistérségek helyzetét bemutató vizsgálatainak besorolásait sok esetben megerősítették a országos rangsor helyezései, miszerint Békés megyében csak a Békéscsabai és Orosházi kistérség számít a fejlődőek közé, míg a Szarvasi kistérség minősítése stagnáló. A lemaradó kistérségek között található Békés megye hat kistérsége közül három, a Mezőkovácsházi, a Sarkadi és a Szeghalmi.

A VIZSGÁLAT MUTATÓI

A megyék és a kistérségek országos rangsorai a következő öt mutató 1996, 1998 és 2000 évi adatainak felhasználásával készültek:

- a lakónépesség változása 1990. év végéhez képest (%),
- a munkanélküliek aránya (%),
- az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem (eFt),
- az 1000 lakosra jutó vállalkozások 1000 lakosra,
- az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma.

Az adatok az 1996-os év esetében 136 kistérségre vonatkoznak egyrészt adathiány, másrészt a budapesti agglomeráció egy adatként való kezelése miatt. Az 1998-as évtől

kezdve 149 kistérségre számolt adatokról van szó, tehát a budapesti agglomeráció kiemelkedő fejlettsége miatt a kistérségek visszaesése sok esetben ennek köszönhető.

A mutatók kiválasztásakor szempont volt egyrészt az adatok hiteles forrásból való elérhetősége, illetve, hogy azok rendelkezésre álljanak kistérségi bontásban is. Fontos, hogy olyan mutatók kerüljenek kiválasztásra, amelyek képesek lehetnek a gazdasági, társadalmi folyamatok jellemzésére.

Az egy lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem mutatója informál a háztartások helyzetéről, de hatással van az önkormányzatok lehetőségeire, a kereskedelmi forgalom jellemzőire is.

Gyakran használt mutató a munkanélküliek aránya is, amely mutathatja a terület gazdasági aktivitásának bizonyos összetevőit. Az országos átlaghoz, vagy a legkedvezőbb helyzetben levő területekhez viszonyítva figyelembe kell venni az országos tendenciát is, amely az utóbbi években munkanélküliség általános csökkenéséhez vezetett. Ezen mutató mellett a személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem mutatójával a munkavállalók munkaerő-piaci helyzetét és jövedelmi viszonyait, jövedelmi pozícióit lehet mérni.

Az ezer lakosra jutó regisztrált vállalkozások száma a gazdasági aktivitásról, a fejlődés lehetőségeiről szolgáltat információkat. Az ezer lakosra jutó személygépkocsi száma a területi, gazdasági fejlettség egyik széles körben használatos mutatója, amely kapcsolatba hozható az ott élők jelenlegi és múltbeli jövedelmével, a megtakarítás lehetőségeivel. Természetesen mivel ez is egy aggregált mutató, ezért nem derül fény az esetleges minőségi különbségekre.

MEGYEI ÖSSZEHAJONLÍTÓ ADATOK

A vizsgálat első része Békés megye helyzetének bemutatására irányult az 1. táblázat létrehozásával.

1. táblázat

Békés megye országos összehasonlító adatai néhány mutató alapján

Lakónépesség változása 1990-hez képes %-ban	1996	1998	2000
A „legjobb” megye adata	0,9	7,1	8,6
Országos átlag	-1,7	-2,5	-3,0
Békés adata	-2,1	-3,4	-4,3
Békés megye helyezése a megyék rangsorában	117.	18.	14.
Munkanélküliség alakulása a munkaképes korúak %-ában	1996	1998	2000
A „legjobb” megye adata	4,3	3,1	2,3
Országos átlag	7,6	6,2	5,7
Békés adata	9,7	8,1	7,6
Békés megye helyezése a megyék rangsorában	15.	14.	12.
Békés megye a legjobb megye %-ában	226	261	362
Békés megye az országos átlag %-ában	176	131	133

Egy lakosra jutó személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem (ezer forint)	1996	1998	2000
A „legjobb” megye adata	231	302	407
Országos átlag	176	261	358
Békés adata	145	202	262
Békés megye helyezése a megyék rangsorában	12.	16.	17.
Békés megye a legjobb megye %-ában	63	66	64
Békés megye az országos átlag %-ában	82	77	73
1000 lakosra jutó vállalkozások száma (db.)	1996	1998	2000
A „legjobb” megye adata	54	35	88
Országos átlag	30	37	84
Békés adata	15	18	62
Békés megye helyezése a megyék rangsorában	19	15	17
Békés megye a legjobb megye %-ában	28	51	70
Békés megye az országos átlag %-ában	50	49	73
1000 lakosra jutó személygépkocsik száma (db.)	1996	1998	2000
A „legjobb” megye adata	278	236	258
Országos átlag	223	220	236
Békés adata	176	179	193
Békés megye helyezése a megyék rangsorában	17.	16.	15.
Békés megye a legjobb megye %-ában	63	75	75
Békés megye az országos átlag %-ában	79	81	82

Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv 1996, 1998, 2000 adatai alapján

A lakónépesség változása tekintetében a megye javított az országos rangsorban elfoglalt helyén, 2000-ben a 14. helyet foglalta el. Azonban a legjobb teljesítményű megyéhez, illetve az országos átlaghoz viszonyítva jelentős különbségek láthatóak. Megállapítható, hogy az országos átlaghoz képest lényegesen nem változott a megye lakosságának nagysága, nem indult meg az átlagosnál nagyobb mértékű elvándorlás sem.

A munkanélküliséget vizsgálva látható, hogy a megye az országos rangsorban javított a pozícióján (15.,14.,12.,). Az országos átlaghoz viszonyítva %-os formában is javulás tapasztalható, különösen az 1996-os évi adathoz képest. Amennyiben a legkedvezőbb helyzetű (1996-ban és 2000-ben Pest megye, 1998-ban Győr-Moson-Sopron megye) megyékhez viszonyítunk akkor egyre növekvő különbségeket láthatóak.

A SZJA adóalap mértékének vizsgálatánál megfigyelhető, hogy Békés megye pozíciói romlottak (12.,16.,17.,) 2000-re. A vizsgált időszakban a legjobb teljesítményű megyéhez viszonyítva 63-66 % között mozgott a helyi SZJA adóalap. Az országos átlaghoz képest azonban jelentős a romlás: az adatok az 1996-os 82 %-os értékhez képest 2000-re 73 %-ra csökkennek.

Az 1000 lakosra jutó vállalkozások száma esetében a %-os adatokból látható, hogy ezen mutató tekintetében javulás történt. Azonban ha az országos rangsorban elfoglalt

helyét vizsgáljuk Békés mindvégig a legelmaradottabbak csoportjában található (19., 15., 17., helyezés).

Az 1000 lakosra jutó személygépkocsik száma is lehet beszédes mutató. Ezen adatok alapján Békés megye mindenképpen az ország elmaradott területei közé tartozik, és az adatok dinamikája nem hordozza magában az országos átlagtól gyorsabb fejlődés lehetőségét

KISTÉRSÉGI ÖSSZEHAISONLÍTÓ ADATOK

Az előbbi megállapításokat megerősítik a kistérségi adatok, melyek a 2. táblázatban láthatók. A képet azért árnyaltabbá teszi a megye két legfejlettebb kistérségének a Békési és az Orosházi kistérségnek a helyzete.

2. táblázat

Békés megye kistérségeinek az országos kistérségi rangsorban elfoglalt helyezései

Kistérség	Munkanélküliek aránya (%)			Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy állandó lakosra (Ft)			Vállalkozás 1000 lakosra			Személygépkocsi 1000 lakosra		
	1996	1998	2000	1996	1998	2000	1996	1998	2000	1996	1998	2000
<i>Békéscsabai</i>	51	54	59	36	44	58	30	37	33	50	55	52
<i>Mezőkovácsházi</i>	125	130	132	112	124	127	125	145	139	124	125	128
<i>Orosházi</i>	66	76	73	46	54	72	79	94	68	88	100	103
<i>Sarkadi</i>	62	128	115	60	134	140	60	135	145	92	129	127
<i>Szarvasi</i>	78	71	65	69	95	95	34	38	54	72	84	82
<i>Szeghalmi</i>	116	138	126	97	114	115	135	149	146	136	146	147

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996, 1998, 2000 alapján, 1996-ban 136 kistérség adatai közül, 1998-ban és 2000-ben 149 kistérség adatai közül.

Az egyes mutatókban bekövetkezett változásokat az országos kistérségi rangsorban elfoglalt helyezések és a kistérségek az országos átlaghoz viszonyított teljesítményeit tartalmazó táblázatai segítségével (amennyiben az adott mutatóra értelmezhető értéket kaphatunk) értékeltük.

3. táblázat
Békés megye kistérségeinek néhány mutatója az országos átlag százalékában

Kistérség	Munkanélküliek aránya az országos átlag százalékában			Személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem egy állandó lakosra az országos átlag százalékában			Vállalkozás 1000 lakosra az országos átlag százalékában			Személygépkocsi 1000 lakosra az országos átlag százalékában		
	1996	1998	2000	1996	1998	2000	1996	1998	2000	1996	1998	2000
<i>Békéscsabai</i>	103	98	98	96	90	85	73	70	94	93	95	96
<i>Mezőkovácsházi</i>	192	190	212	60	58	55	23	22	46	64	68	68
<i>Orosházi</i>	113	113	111	90	84	77	40	28	71	81	81	80
<i>Sarkadi</i>	109	185	182	80	54	48	47	24	45	80	67	68
<i>Szarvasi</i>	124	110	104	76	70	68	67	68	82	83	86	85
<i>Szeghalmi</i>	176	202	205	66	63	62	20	19	45	50	53	54

Forrás: KSH Területi Statisztikai Évkönyv 1996, 1998, 2000 alapján,

A lakónépesség változásának vizsgálatakor megállapítható, hogy a Sarkadi kistérség kivételével 1998-ra minden kistérség rontott a helyezésén, azonban 2000-re a Szeghalmi kistérség kivételével mindegyikben bekövetkezett egyfajta relatív javulás. A vizsgált négy év tekintetében csak a Sarkadi kistérség helyzete javult, ugyanakkor egyedül a Szeghalmi kistérség található az országos kistérségi rangsor első felében.

A munkanélküliség vizsgálatakor látható, hogy 1998-ra a rangsorban a Szarvasi kistérség kivételével minden kistérség rontott a helyezésén, azonban az országos átlaghoz viszonyított adatok mégis egyfajta felzárkózásról tanúskodnak a Szarvasi és a Szeghalmi kistérségek kivételével.

2000-re valamelyest tovább javul a helyzet, ami ekkorra már a rangsorban elfoglalt helyezésekre is kihat. Amennyiben a helyezéseket, illetve az országos átlaghoz viszonyított adatokat összevetjük, megállapítható, hogy munkanélküliség tekintetében a Szeghalmi és a Mezőkovácsházi kistérségek egyértelműen a lemaradók, a Sarkadi a rossz helyzetét konzerválók, a Békéscsabai, az Orosházi, és a Szarvasi kistérség, pedig az országos átlaghoz felzárkózók csoportjához tartozik.

A személyi jövedelemadó-alapot képező jövedelem tekintetében mind a rangsor mind az átlaghoz viszonyított értékek esetében romlott a helyzet a megye kistérségeiben. Különösen a Sarkadi és a Mezőkovácsházi kistérségek helyzete romlott drasztikusan. A Szeghalmi kistérséggel együtt a kistérségi rangsor sereghajtói közé tartoznak. A többi kistérség esetében lassú leszakadás figyelhető meg az országos átlaghoz képest.

Az ezer lakosra jutó vállalkozások adatainak vizsgálatakor, meg kell jegyeznünk, hogy 2000-re megváltozott a számba vett vállalkozások köre, ezért az elemzés során a 2000-es adatok esetében a rangsor értékeire hagyatkozhatunk. 1998-ra az összes kistérség rontott a helyezésén, de különösen a Sarkadi, a Mezőkovácsházi és a Szeghalmi kistérség helyzete romlott drasztikusan, az említett kistérségek országos szinten a legkedvezőtlenebb helyzetű kistérségekhez sorolhatók.

2000-re a Sarkadi és a Szeghalmi kistérségek kivételével javulnak a kistérségek pozíciói. Egyértelmű javulást azonban a négy év viszonylatában csak az Orosházi kistérség tud felmutatni. Viszonylag kedvező helyzetben van még a Békéscsabai, illetve a Szarvasi kistérség, a többi kistérség adatai az országos átlaghoz viszonyított rendkívül nagy mértékű lemaradásról tanúskodnak.

A személygépkocsi állomány vizsgálatakor, látszólag ellentét van a két összefoglaló táblázat között. Miközben az összes kistérség rontott a rangsorban elfoglalt helyén addig az átlaghoz való felzárkózás 1998-ra a Sarkadi kivételével minden kistérségre jellemző volt. 2000-re gyakorlatilag mindkét táblázat alapján kijelenthető, hogy 1998-hoz képest nem történt érdemi változás egyik kistérség esetében sem.

ÖSSZEGZÉS

Békés megye az általános gazdasági fellendülés ellenére őrzi pozícióit a legelmaradottabb megyék között. Az elvégzett elemzések alapján megállapítható, hogy a megyék országos rangsorát vizsgálva van némi pozíciójavulás, ami viszont az országos átlag, illetve a legkedvezőbb megyék adatai ismeretében leginkább arra enged következtetni, hogy nem Békés megye teljesítménye kedvező, hanem léteznek még rosszabb teljesítményű térségek is. Ezek mellett megemlítenéd, hogy a megyében bekövetkezett egy kismértékű pozitív fordulat, és beindultak kedvező gazdasági folyamatok (munkanélküliség csökkenés, GDP növekedés stb.) azonban ezek javulása jellemzően nem haladja meg az országos átlagot, így az élmezőnyhöz de az átlagos fejlettségű területekhez képest is a lemaradás növekedéséhez vezethetnek. Elmondható, hogy Békés megye fejlődése jelentős heterogenitást mutat, miközben a kedvezőbb helyzetben levő Békéscsabai, Orosházi, Szarvasi kistérségekben sem lehet egyértelműen felzárkózásról beszélni, addig a Mezőkovácsházi, Sarkadi, Szeghalmi esetében a lemaradás és a sereghajtók csoportjában való stagnálás a legfontosabb jellemzők.

Irodalom

- [1] Csatári B.: **A magyarországi kistérségek vidékiség-kritériumai Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón.** Pécs, MTA RKK, 2000.
- [2] Faluvégi A. (2000): **A magyar kistérségek fejlettségi különbségei.** *Területi Statisztika* 2000. (4.)
- [3] **KSH Területi Statisztikai Évkönyv.** Budapest, 1996, 1998, 2000